

اقتصاد ایران

از تحریم تا برجام

(چالش‌ها و راهکارها)

ألیف

دکتر افسانه شایسته

(عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجار امام خمینی (ره) شهرری)

سرشناسه	: شایسته، افسانه، ۱۳۵۶
عنوان و نام پدیدآور	: اقتصاد ایران از تحریم تا برجام (چالش‌ها و راهکارها) / نویسنده افسانه شایسته
مشخصات نشر	: تهران، آرون، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۰ ص.
شابک	: ۹ - ۸۳۳ - ۲۳۱ - ۹۶۴ - ۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: تحریم اقتصادی - ایران - تحقیق - جنبه‌های سیاسی
موضوع	: Economic sanctions- Iran- Research-Political aspects
موضوع	: تحریم اقتصادی آمریکا - ایران - رشد اقتصادی
موضوع	: Economic sanctions, American- Iran- Economic development
رده‌بندی کنگره	: HF ۱۵۸۶
رده‌بندی دیویی	: ۳۳۰ / ۹۵۶ / ۵۵
شماره کتابخانه ملی	: ۶۱۰۹۵

این اثر با همکاری دانشگاه علمی - کاربردی - کز آموزش علمی - کاربردی قند کرج به چاپ رسیده است.

اقتصاد ایران از تحریم تا برجام (چالش‌ها و راهکارها)

نویسنده: دکتر افسانه شایسته

ناشر: انتشارات آرون

چاپ اول: ۱۳۹۹

چاپ صدف: ۱۰۰۰ نسخه

۳۷۰۰۰ تومان

نشانی: میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان وحید نظری

نرسیده به خیابان منیری جاوید، پلاک ۱۰۵، واحد ۳ تلفن: ۵۱ - ۶۶۹۶۲۸۵۰

ایمیل: Arvannashr@yahoo.com وبسایت: www.Arvannashr.ir

فهرست

پیش‌گفتار	۱۳
فصل اول اصول و مبانی اقتصاد تحریم	۱۷
۱-۱ مقدمه	۱۷
۲-۱ چهارچوب هوشمندانه تحریم	۱۸
۳-۱ انواع تحریم	۱۹
۱-۳-۱ انواع تحریم از لحاظ منطقه و با حدود تحریم	۱۹
۲-۳-۱ انواع تحریم از لحاظ تعداد کشورهای فرستنده	۲۰
۳-۳-۱ انواع تحریم از لحاظ اقتصادی یا غیراقتصادی	۲۱
۴-۱ انواع تحریم‌های اقتصادی	۲۱
۱-۴-۱ تحریم تجاری	۲۱
۲-۴-۱ تحریم مالی	۲۲
۳-۴-۱ تحریم‌های هوشمند	۲۳
۱-۳-۴-۱ ممنوعیت‌های مالی و بحران‌های ارزی	۲۵
۴-۴-۱ تحریم اطلاعاتی	۲۷
۵-۴-۱ تحریم اطلاعات بازار	۲۷
۶-۴-۱ تحریم منابع انتقال اطلاعات	۲۸
۵-۱ اهداف تحریم	۲۸
۱-۵-۱ هدف اصلی تحریم‌ها: ایجاد نارضایتی بین مردم	۲۹
۲-۵-۱ اهداف تحریم‌های ایالات متحده آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران از آغاز تا کنون	۲۹
۶-۱ مراحل اعمال تحریم اقتصادی	۳۰
۷-۱ هزینه‌های تحریم	۳۰

- ۱-۷-۱ متغیرهای اقتصادی اثرگذار بر هزینه‌های تحریم ۳۱
- ۸-۱ اثربخشی تحریم ۳۳
- ۱-۸-۱ اثرگذاری روانی ۳۳
- ۲-۸-۱ اثرگذاری مالی ۳۳
- ۳-۸-۱ اثرگذاری بر کنترل گسترش سلاح‌ها ۳۴
- ۴-۸-۱ اثرگذاری بر اهمیت سیاسی و نظام ایران در منطقه ۳۴
- ۵-۸-۱ اثرگذاری در حوزه سیاست عمومی ۳۴
- ۶-۸-۱ اثرگذاری بر شاخص‌های اقتصادی و سوء مدیریت داخلی بر اقتصاد ایران ۳۵
- ۱-۶-۱ کاهش صادرات نفت ۳۵
- ۲-۶-۱ کاهش تولید نفت ۳۵
- ۳-۶-۱ کاهش نایز ارزی ۳۵
- ۴-۶-۱ کاهش تولید ناخالص داخلی ۳۶
- ۵-۶-۱ کاهش ارزش پول ملی ۳۶
- ۶-۶-۱ تورم ۳۶
- ۷-۶-۱ تولیدات صنعتی ۳۷
- ۸-۶-۱ مشکلات موجود در پرداخت‌های داخلی ۳۷
- ۹-۶-۱ کاهش سرمایه‌گذاری خارجی ۳۷
- ۷-۸-۱ مشکلات و هزینه‌های سنگین حمل و نقل ۳۸
- ۸-۸-۱ اثرگذاری تحریم تجاری بر رابطه مبادله ۳۸
- ۱-۸-۸-۱ منحنی پیشنهاد تجارت در اقتصاد تحریم ۳۹
- ۹-۸-۱ اثرگذاری بر توسعه بلندمدت بخش انرژی ایران ۴۲
- ۱۰-۸-۱ اثرگذاری تحریم‌های بین‌المللی بر اهداف سند چشم‌انداز ۲۰۲۵ ۴۳
- فصل دوم: تاریخچه، تحلیل و ارزیابی تحریم‌ها علیه ایران** ۴۵
- ۱-۲ مقدمه ۴۵
- ۲-۲ تحریم‌ها علیه ایران ۴۵
- ۱-۲-۲ اهمیت ایران در منطقه برای اعمال تحریم ۴۵
- ۲-۲-۲ روند تاریخی تحریم‌های اعمال شده علیه ایران ۴۷
- ۲-۲-۲ دور اول تحریم‌های اقتصادی (سال‌های ۱۹۷۹ تا ۱۹۹۲) ۴۷
- ۲-۲-۲ دور دوم (سال‌های ۱۹۹۳ تا ۲۰۰۱) ۴۸

- ۴۸- ۳-۲-۲ دوره سوم (سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۸) -----
- ۴۹- ۴-۲-۲ دور چهارم (سال‌های ۲۰۰۹ به بعد) -----
- ۵۰- ۳-۲-۲ تحریم‌های یک جانبه و چند جانبه در ایران -----
- ۵۱- ۳-۲-۲ دسته بندی تحریم‌های اعمال شده علیه ایران -----
- ۵۱- ۱-۳-۲ تحریم‌های تجاری -----
- ۵۱- ۲-۳-۲ تحریم‌های مالی و بانکی -----
- ۵۲- ۳-۳-۲ تحریم‌های حوزه نفت و گاز -----
- ۵۳- ۴-۲ تحریم ایران؛ جامع ترین رژیم حقوقی تحریم -----
- ۵۵- فصل سوم بخش‌های آسیب پذیر اقتصاد ایران از تحریم -----
- ۵۵- ۳-۱ مقدمه -----
- ۵۵- ۲-۳ آثار تحریم بر بازارها و متغیرهای کلیدی -----
- ۵۵- ۱-۲-۳ آثار تحریم‌ها بر اقتصاد بر بازارهای اصلی -----
- ۵۶- ۱-۱-۲-۳ اثر تحریم بر بازار ارز -----
- ۵۷- ۲-۱-۲-۳ اثر تحریم‌ها بر بازار عوامل تولید (کار و سرمایه) -----
- ۵۷- ۳-۱-۲-۳ اثر تحریم‌ها بر بازار کالاهای خدمات -----
- ۵۷- ۴-۱-۲-۳ اثر تحریم‌ها بر بازار سرمایه -----
- ۵۷- ۲-۲-۳ آثار تحریم‌های اقتصادی بر متغیرهای کلیدی -----
- ۵۸- ۱-۲-۲-۳ اثر تحریم‌ها بر تورم -----
- ۵۹- ۲-۲-۲-۳ اثر تحریم‌ها بر بیکاری -----
- ۵۹- ۳-۲-۲-۳ اثر تحریم‌ها بر تجارت خارجی -----
- ۶۰- ۴-۲-۲-۳ اثر تحریم‌ها بر بودجه دولت -----
- ۶۱- ۵-۲-۲-۳ اثر تحریم‌ها بر توزیع درآمد -----
- ۶۲- ۳-۳ پی آمدهای تحریم‌های اقتصادی علیه ایران -----
- ۶۳- ۱-۳-۳ عوامل مؤثر بر تقلیل آثار تحریم‌ها -----
- ۶۳- ۱-۱-۳-۳ تدریجی و دائمی بودن تحریم‌ها -----
- ۶۳- ۲-۱-۳-۳ وجود درآمدهای نفتی -----
- ۶۳- ۳-۱-۳-۳ اتخاذ استراتژی جایگزینی واردات -----
- ۶۴- ۴-۱-۳-۳ عدم همراهی اقتصادهای نوظهور مستقل با تحریم -----
- ۶۴- ۲-۳-۳ عوامل تشدید کننده آثار تحریم‌های اقتصادی -----

- ۶۵-۱-۲-۳-۳ چندجانبه شدن تحریم‌ها
- ۶۵-۲-۲-۳-۳ بسته شدن بسیاری از مسیرهای دور زدن تحریم‌ها
- ۶۵-۳-۲-۳-۳ محدود شدن دسترسی به نظام مالی بین‌المللی
- ۶۶-۴-۲-۳-۳ هدف قرار دادن فروش نفت و کسب درآمدهای نفتی
- ۶۶-۵-۲-۳-۳ وابستگی شدید تولید داخلی به فن آوری، مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای خارجی
- ۶۶-۶-۲-۳-۳ وابستگی نظام ارزی کشور به دلار و یورو
- ۶۷-۷-۲-۳-۳ همزمانی تحریم‌های اقتصادی با آثار ناشی از اجرای طرح تحول اقتصادی
- ۶۷-۸-۲-۳-۳ تاثیر عدم مدیریت ادراک مردم و افکار عمومی در اثر بخشی تحریم‌ها
- ۶۸-۹-۳-۳-۳ عوامل مؤثر بر تقلیل و تشدید آثار تحریم‌ها به تفکیک بخش‌ها در ایران
- ۶۸-۱-۲-۳-۳ تحریم بخش نفت
- ۶۹-۲-۲-۳-۳ تحریم بخش کشاورزی
- ۷۰-۳-۲-۳-۳ تحریم بخش مالی
- ۷۰-۱-۲-۳-۳-۳ تحریم بانک‌ها
- ۷۱-۲-۲-۳-۳-۳ محدودیت نوع صادرات
- ۷۱-۳-۲-۳-۳-۳ تاثیر تحریم بر بازار بورس
- ۷۱-۴-۲-۳-۳-۳ تحریم در بخش صنعت و بازرگانی
- ۷۱-۵-۲-۳-۳-۳ تحریم و تاثیر بر بخش عمومی و خدمات
- ۷۳-فصل چهارم: مقابله و گذار از تحریم
- ۷۳-۱-۴-۱-۴ مقدمه
- ۷۳-۲-۴-۲-۴ گذار از تحریم
- ۷۴-۱-۲-۴-۱-۴ تحریم‌های اقتصادی ایران
- ۷۴-۳-۴-۳-۴ روش‌های کلی مقابله
- ۷۶-۴-۴-۴-۴ مدیریت استراتژیک و مدیریت تحریم
- ۷۶-۵-۴-۵-۴ تبدیل تهدید به فرصت با شناخت تحریم
- ۷۷-۶-۴-۶-۴ لزوم مدیریت صحیح در تحریم
- ۷۸-۷-۴-۷-۴ پادزهر: اقتصاد مقاومتی
- ۷۸-۱-۷-۴-۱-۷ مفهوم اقتصاد مقاومتی
- ۷۸-۲-۷-۴-۲-۷ چارچوب مفهومی اقتصاد مقاومتی

- ۳-۷-۴ محوره‌های اساسی اقتصاد مقاومتی ۸۰
- ۱-۳-۷-۴ حمایت از تولید ملی ۸۰
- ۲-۳-۷-۴ سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی ۸۱
- ۳-۳-۷-۴ توجه به نخبگان و استفاده از فناوری نوین ۸۱
- ۸-۴ اقتصاد مقاومتی، تحقق جهاد اقتصادی ۸۲
- ۹-۴ نقش دولت و مردم در تحقق اقتصاد مقاومتی ۸۴
- ۱-۹-۴ نقش دولت ۸۴
- ۱-۱-۹-۴ تثبیت نرخ ارز ۸۴
- ۱-۱-۴ اشتغال‌زایی ۸۴
- ۳-۱-۴ ثبات قیمت‌ها ۸۵
- ۴-۱-۶-۴ صنایع، حصار دولتی ۸۵
- ۲-۹-۴ نقش مردم ۸۶
- ۱-۲-۹-۴ مدیریت مصرف ۸۶
- ۲-۲-۹-۴ قناعت، ساده‌زیستی و دوری از تجملات ۸۶
- ۳-۲-۹-۴ تولید ثروت حلال ۸۶
- ۴-۲-۹-۴ ترجیح مصرف کالای داخلی بر کالای خارجی ۸۶
- ۱۰-۴ چالش‌های پیش روی اقتصاد مقاومتی؛ درک مفهومی آن ۸۷
- ۱۱-۴ اقتصاد مقاومتی و رفع وابستگی‌های تهدیدناپذیر ۸۸
- ۱۲-۴ راهکارهای ضروری جهت رسیدن به اهداف اقتصاد مقاومتی ۸۹
- فصل پنجم: اقتصاد پس از تحریم (پسا تحریم) ۹۱
- ۱-۵ مقدمه ۹۱
- ۲-۵ دوران پس از تحریم ۹۳
- ۳-۵ استراتژی‌های اقتصادی پس از تحریم ۹۳
- ۴-۵ اثرات منفی لغو تحریم‌های اقتصادی بر اقتصاد ایران ۹۵
- ۱-۴-۵ افزایش صادرات نفت خام ۹۵
- ۱-۱-۴-۵ برآورد آژانس بین‌المللی از تولید نفت ایران پس از تحریم‌ها ۹۶
- ۲-۴-۵ چالش‌های ارزی ۹۷
- ۳-۴-۵ افزایش واردات ۹۸
- ۴-۴-۵ حضور شرکت‌های غربی در صنعت نفت و گاز کشور ۹۹

- ۵-۴-۵ بیماری هلندی ۱۰۰
- ۵-۴-۶ تضعیف تولید ملی ۱۰۱
- ۵-۵ پیامدهای جهانی لغو تحریم‌های ایران ۱۰۱
- ۵-۵-۱ قیمت نفت ۱۰۲
- ۵-۵-۲ تجارت متقابل ۱۰۳
- ۵-۵-۳ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۱۰۶
- ۵-۶ پیامدهای ملی لغو تحریم‌های ایران ۱۰۷
- ۵-۶-۱ اقتصاد کلان ۱۰۷
- ۵-۷ اقتصاد ایران پس از تحریم ۱۰۹
- ۵-۷-۱ اقتصاد ایران پس از تحریم از دیدگاه بازارهای جهانی ۱۱۰
- ۵-۷-۱-۱ فرصت‌های مهم ۵ صنعت بورسی ۱۱۰
- ۵-۷-۱-۲ بحران مالی - پیچیدگی بازارهای ایران پس از رفع تحریم‌ها ۱۱۳
- ۵-۷-۱-۳ موانع از دینده بخش فعالیت‌های اقتصادی پس از لغو تحریم ۱۱۴
- ۵-۷-۲ اقتصاد ایران پس از تحریم از دیدگاه صندوق بین‌المللی پول ۱۱۵
- ۵-۷-۲-۱ چشم‌انداز شاخص‌ها - اقتصاد ایران در پس‌برجام ۱۱۵
- ۵-۷-۲-۲ تاثیر اجرای برجام و لغو تحریم‌ها در چهار حوزه ۱۱۸
- ۵-۷-۳ وضعیت اقتصاد ایران پس از توافق نامه برجام: دیدگاه دکتر محمد هاشم پسران ۱۲۲
- ۵-۷-۳-۱ بسته پیشنهادی برای پساتوافق ۱۲۴
- فصل ششم: تحولات اقتصاد ایران در خروج آمریکا از برجام** ۱۲۹
- ۶-۱ مقدمه ۱۲۹
- ۶-۲ پیروزی ترامپ در انتخابات و خروج آمریکا از برجام ۱۳۰
- ۶-۳ خلاصه‌ای از تحولات اقتصاد ایران در سال خروج آمریکا از برجام (۱۳۹۷) ۱۳۱
- ۶-۴ تحلیل دلایل و عوامل مؤثر بر تحولات اخیر اقتصاد ایران ۱۳۴
- ۶-۴-۱ عوامل زمینه‌ای ۱۳۵
- ۶-۴-۲ شوک (عدم تأیید و خروج آمریکا از برجام) ۱۳۵
- ۶-۴-۳ بازار ارز ۱۳۵
- ۶-۴-۴ بازار طلا ۱۳۶
- ۶-۴-۵ بازار کالاهای بادوام (خودرو و ...) ۱۳۶
- ۶-۴-۶ بازار مسکن ۱۳۶

- ۶-۴-۷ بازار بورس ----- ۱۳۷
- ۶-۴-۸ تورم ----- ۱۳۷
- ۶-۵ چشم انداز تولید و بخش حقیقی اقتصاد با توجه به تحولات اخیر ----- ۱۴۰
- ۶-۵-۱ تأثیر بحران ارزی بر عملکرد تولید و بخش حقیقی ----- ۱۴۰
- ۶-۵-۲ از طریق تأثیر بر مخارج دولت: ----- ۱۴۱
- ۶-۵-۳ از طریق تأثیر بر تولیدات وابسته به کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌های وارداتی ----- ۱۴۲
- ۶-۵-۴ از طریق کاهش اعتماد عمومی به توانایی دولت در اداره اقتصاد ----- ۱۴۲
- ۶-۵-۵ از طریق تأثیر بر رابطه مبادله بازرگانی ----- ۱۴۲
- ۶-۵-۶ از طریق تأثیر بر تراز تجاری ----- ۱۴۲
- ۶-۵-۷ تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر تولید و بخش حقیقی اقتصاد ایران ----- ۱۴۲
- ۶-۵-۲-۱ از طریق کاهش صادرات نفت ----- ۱۴۳
- ۶-۵-۲-۲ از طریق تأثیر بر صادرات غیرنفتی ----- ۱۴۳
- ۶-۵-۲-۳ از طریق محدودیت واردات ----- ۱۴۳
- ۶-۶ ایران، یک سال پس از خروج از برجام ----- ۱۴۶
- ۶-۶-۱ پیش‌بینی و مقایسه صندوق بین‌المللی پول برای ایران ۲۰۱۸ ----- ۱۴۶
- ۶-۶-۲ بحران اقتصادی سال ۱۳۹۷-۱۴۰۱ ایران ----- ۱۴۷
- ۶-۶-۳ پیش‌بینی «صندوق بین‌المللی پول» از اقتصاد ایران در دو سال ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ ----- ۱۴۷
- ۶-۶-۴ پیش‌بینی بانک جهانی از اقتصاد ایران در خروج آمریکا از برجام ----- ۱۴۸
- ۶-۷ آثار خروج از برجام ----- ۱۴۹
- ۶-۸ دو تصویر از ایران ۱۴۰۰ ----- ۱۵۲
- ۶-۸-۱ وضعیت اقتصادی موجود ----- ۱۵۳
- ۶-۸-۲ اقتصاد ۱۴۰۰ بدون اصلاحات ----- ۱۵۴
- ۶-۸-۳ رشد اقتصاد با افزایش نفت و کاهش هزینه‌های تجارت ----- ۱۵۵
- ۶-۸-۴ اصلاحات و شرایط سال ۱۴۰۰ ----- ۱۵۵
- ۶-۸-۴-۱ اصلاح سیاست‌های بودجه‌ای ----- ۱۵۶
- ۶-۸-۴-۲ اصلاح سیاست‌های ارزی ----- ۱۵۷
- ۶-۸-۴-۳ اصلاح سیاست‌های پولی ----- ۱۵۷
- ۶-۸-۵ اقتصاد ایران در سال ۱۴۰۰ در سایه اصلاحات ----- ۱۵۷
- ۶-۸-۶ تصویر اشتغال ----- ۱۵۸

- ۶-۸-۷ الزامات اجرای موفق سیاست‌های اصلاحی ----- ۱۵۹
- ۶-۸-۸ نقش نخبگان سیاسی ----- ۱۶۰
- ۶-۹-۹ مروری اجمالی بر دلایل بحران کنونی اقتصاد و ارائه پیشنهاداتی برای خروج از آن ----- ۱۶۱
- ۶-۹-۱ راه‌حل‌های پیشنهادی برای برون رفت از بحران کنونی اقتصاد کشور ----- ۱۶۶
- ۶-۱۰-۱ تبعات خروج آمریکا از برجام از نظر مکتب اقتصادی مرکانتیلیسم ----- ۱۶۸
- منابع ----- ۱۷۷

پیش‌گفتار

در سال‌های اخیر، تحریم‌های اقتصادی به عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل روز مورد بحث در مجتمع علمی ایران قرار گرفته است. به لحاظ تاریخی استفاده از تحریم‌های اقتصادی یکی از ابزارهای سیاست خارجی بیشتر دولت‌ها بوده است. بیشتر دولت‌ها به منظور نفوذ سیاست خارجی و دستیابی به اهداف امنیت ملی، بر تحریم‌های اقتصادی تکیه زده و هم با استفاده از این تحریم‌ها به نیازهای سیاسی داخلی و فشارهای اقتصادی پاسخ می‌دهند.

تاریخی‌ترین تحریم در دوران مبادلات اقتصادی، تحریم پیامبر اسلام حضرت محمد(ص) و یارانش در شعب ابی طالب و ای پیشگیری از گسترش دین مبین اسلام بود. اما به سبب افزایش ارتباط دولت‌ها در تاریخ معاصر جهان، تحریم‌های معروف در دوره کنونی به ظهور پیوسته است. کشورهایی چون کره، عربیه، عراق و کره شمالی مدت‌ها تحریم بوده‌اند.

با این حال برخی تحریم‌ها به لحاظ زمان و شرایط اعمال آن بسیار متمایز بودند. بزرگترین تحریم‌های تاریخ، تحریم آلمان پس از جنگ جهانی اول و تحریم گسترده ایران در سال ۲۰۱۲ به بعد بوده است و حتی تحریم ایران را بزرگترین تحریم تاریخ بشر می‌دانند.

جمهوری اسلامی ایران در خلال سال‌های بعد از انقلاب اسلامی همواره مورد تحریم‌های بین‌المللی بوده است. با وجود برخی تبعات مثبت تحریم‌های بین‌المللی، اعمال آنها موجب شکل‌گیری برخی پیامدهای منفی بر بخش‌های مختلف داخلی کشور شده است. به اعتقاد بسیاری از ناظران برقراری تحریم‌های بین‌المللی علیه جمهوری اسلامی ایران یکی از مهم‌ترین نگرانی‌ها و موانع خارجی دستیابی به تحقق اهداف سند چشم‌انداز می‌باشد.

در سال‌های تحریم، بخش‌های اقتصادی مهم کشور از قبیل صنعت، نفت، گاز و معادن از منظر سرمایه و ورود تکنولوژی دچار مضیقه شده‌اند. اقتصاد ایران این ظرفیت و توانمندی را دارد که ده‌ها میلیارد دلار جذب سرمایه در بخش‌های نفت، گاز، صنایع و معادن داشته باشد. در سنوات گذشته، ایران در حوزه مخازن مشترک گاز و نفت از دیگر کشورها بسیار عقب ماند به طوری که سایر کشورها از مخازن نفت و گاز مشغول بهره‌برداری بوده‌اند، در حالی که در صورت رفع تحریم‌ها فرصت آن وجود داشت که در خلیج فارس، عمان و خزر سرمایه‌گذاری صورت پذیرد.

هدف اصلی از تحریم‌های اقتصادی از منظر تاریخی تاکنون ثابت مانده است. این هدف عموماً محدود کردن تجارت و تأمین مالی خارجی است که با هدف تحت فشار قرار دادن یک کشور خاص و یا افراد خاصی، برای دستیابی به اهداف سیاست خارجی و امنیت بین‌المللی اعمال می‌شود. تجربیات اخیر ناشی از تحریم‌های جامع، راضی کننده نیستند، اما امروزه تحریم‌های هدفمند، هوشمند مستقیماً متوجه تصمیم‌گیران مهم کشورهاست و به عنوان رویکردی جدید در سطح بین‌المللی مورد تأکید قرار گرفته است.

تحریم هدفمند و هوشمند با تمرکز بر تحریم‌های مالی در کشورها اعمال می‌شوند. تحریم‌های مالی و تحریم انتخابی بر سطح امریکا، حوزه‌ها و اساس تحریم‌های هوشمند را تشکیل داده‌اند. این تحریم‌ها عموماً به راحتی قابل اعمال و به سختی قابل دور زدن هستند و واکنش‌های بازاری احتمالاً می‌تواند این اثرات تحریم‌ها را تشدید نماید.

یک بررسی اجمالی از تاریخ تحریم‌های اقتصادی بر سطح جهانی نشان دهنده آن است که دولت آمریکا سهم به سزایی را در استفاده از سیاست تحریم اقتصادی داشته و به ویژه نقش آن در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ بیشتر شده است. در یک محاسبه ساده در مجموع، حدود دو سوم تحریم‌های اقتصادی جهان (تا سال ۲۰۰۰ توسط دولت آمریکا اعمال گردیده است. به همین شکل، تحریم‌های اقتصادی علیه ایران نیز ثبت یافته است که در یک روند کلی، با انقلاب اسلامی و تسخیر سفارت آمریکا در ۱۳ آبان سال ۱۳۵۸ روند جدیدی در تحریم ایران آغاز شد و ایران به طور رسمی با تحریم‌های تجاری و اقتصادی آمریکا و متحدان اروپایی آن مواجه شد. به این دلیل که تقریباً تمام تحریم‌های علیه ایران در سال‌های پس از انقلاب اسلامی، از جانب آمریکا بوده یا به تحریک آمریکا صورت گرفته است.

آنچه امروز در ایران مورد توجه سیاست‌مداران قرار گرفته این است که شرایط تحریم را می‌توان به فرصتی برای کاهش وابستگی به اقتصادهای خارجی و تنوع بخشی به اقتصاد

ملی تبدیل کرد. دولت در توسعه صادرات غیرنفتی می‌تواند وظایف و نقش اساسی را ایفا کند بدین شکل که در زمینه‌هایی که کشور دارای مزیت تولیدی کالایی است زمینه را برای صادرات آن صنعت باز کند که این امر از طریق دیپلماسی دولت با کشورهای دیگر و همچنین از طریق تلاش برای رفع موانع غیرتعرفه‌ای بر سر راه توسعه تجاری کشور محقق می‌گردد.

مبحث تحریم و مقابله با آن، دغدغه اصلی صاحبان شرکت‌ها و تولید کنندگان کالا و خدمات در ایران بوده است. قرار بود در توافق هسته‌ای ایران و گروه کشورهای ۵+۱ (۵ جولای ۲۰۱۵)، تحریم‌های اقتصادی که مرتبط با برنامه هسته‌ای ایران بودند از میان برداشته شود. تحریم‌های نفتی و بانکی که در این سال‌ها بر ایران تحمیل شده بود همگی مرتبط با برنامه هسته‌ای ایران بود که در نتیجه مذاکرات هسته‌ای ایران با ۵+۱ از میان برداشته می‌شد. با وجود این، شکوفایی اقتصاد ایران مورد انتظار عموم و سیاستمداران بود. بیشترین حورما که در نتیجه توافق و رفع تحریم‌ها متاثر می‌شد، بخش صنعت و تولید کشور بود. این امر دوا را داشت که با رفع تحریم‌ها بتوان افت شدید تولید در سال‌های ۹۱ و ۹۲ را جبران کرد. شد مناسبی از تولید دست یافت.

اما چندی پس از این توافق رئیس‌جمهور جدید (دونالد ترامپ در سال ۲۰۱۶) در آمریکا انتخاب شد. ترامپ از همان روز اول به انتخاب شد عزم خود را جزم کرد تا به هر آن چه وعده داده بود عمل کند. وی از همان روز اول و در جریان رقابت‌های انتخاباتی‌اش شعار خروج از برجام را سر می‌داد و وعده می‌داد "رئیس‌جمهور شود، برجام را پاره می‌کند". اما کسی گمان نمی‌کرد که او از برجام که واقعییتی عینی بود و حمایت جامعه جهانی را پشت سر خود داشت به این سادگی خارج شود.

اکنون حدود دو سال از خروج ایالات متحده از برجام (اردیبهشت ۱۳۹۷، می ۲۰۱۸) می‌گذرد. در این دو سال ایالات متحده با ادعای رسیدن به توافقی بهتر هم گونه فشاری را بر ایران تحمیل کرده و نه تنها تحریم‌های سابق را بازگردانده بلکه اقدامات بی‌سابقه‌ای را نیز علیه ایران انجام داده است، از جمله تشدید تحریم‌های نفت، فشارهای بی‌سابقه به بخش‌های خصوصی و بانکی کشورهای مختلف برای خودداری از هرگونه همکاری با ایران، فشارهای سیاسی علیه ایران در مجامع مختلف بین‌المللی، به حداقل رساندن تجارت کشورهای غربی همچون اروپا با ایران، کاهش همکاری اقتصادی قدرت‌های بلوک شرق همچون چین، روسیه و هند، کاهش صادرات نفت ایران و

نظر به مطالب مذکور این کتاب در شش فصل تدوین شده است که مباحث مربوط به اقتصاد تحریم و پساتحریم در ایران در فصل‌های یک تا پنج قرار دارند که فصل اول اصول و مبانی اقتصاد تحریم را تحت عناوین مفاهیم نظری، انواع و اهداف تحریم مطالعه نموده، فصل دوم تاریخچه‌ای از تحریم‌های اعمال شده به اقتصاد ایران را بیان و سپس تحلیل و ارزیابی می‌نماید، فصل سوم بخش‌های آسیب پذیر اقتصاد ایران از تحریم و متغیرهای کلیدی را در دوران تحریم مطرح نموده، فصل چهارم مقابله و گذار از تحریم با تاکید بر پادزهر اقتصاد مقاومتی را به تفصیل بیان می‌کند و در فصل پنجم اقتصاد پس از تحریم (پساتحریم) بررسی می‌شود، شرایطی که انتظار می‌رفت برای اقتصاد ایران در صورت برون رفت از تحریم‌ها اتفاق بیافتد، البته لغو تحریم‌ها برای ایران آثار منفی هم داشت که در این فصل بیان شده که می‌توان از آن‌ها در شرایط اقتصاد فعلی به عنوان نکته مثبت و خروج از این شرایط سخت اقتصاد استفاده نمود و مباحث مربوط به اقتصاد ایران در خروج آمریکا از برجام و تحولات مربوط به آن در فصل ششم قرار داده شده است.

افسانه شایسته

دی ماه ۱۳۹۸